

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΣΙΡΕΛΗΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ-ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ Α.Π.Θ.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

Ο Χριστιανισμός έγινε γνωστός, διαμέσου της χερσονήσου της Κριμαίας, στις Σλαβικές φυλές που κατοικούσαν πάνω από τον Εύξεινο Πόντο¹, από τους Θεσσαλονικείς αδελφούς Άγιους Κύριλλο και Μεθόδιο², οι οποίοι πριν γίνουν γνωστοί για τό Ίεραποστολικό τους έργο, κίηρυξαν τον λόγο του Θεου στους Ρως τό 860. Η Κωνσταντινούπολη, παρά τίς έπιδρομές των Ρως, υπήρξε ή ανάδοχος κατά τήν είσοδο στον Χριστιανισμό και στήν βάπτιση των Ρώσων³. Οί Βυζαντινορωσικές έμπορικές σχέσεις που αναπτύχθηκαν ευνόησαν τήν διάδοση του Χριστιανισμού από τους Ρώσους έμπόρους στους οικείους τους και στον ευρύτερο κύκλο τους⁴.

Ο έκχριστιανισμός της πριγκίπισσας Όλγας (957), και αργότερα του έγγονου της Βλαδιμίρου⁵ (988-989), στάθηκε ή απαρχή ώστε ή «γῆ των Ρως», που έκτεινόταν από τά Καρπάθια όρη μέχρι τον Βόλγα και από τό Νόβγκοροντ μέχρι τίς στέπες που κατοικούνταν από τους Χαζάρους και τους Πετσενέγους, νά γίνει μέρος της «Βυζαντινής Κοινοπολιτείας», χωρίς όμως και νά καταστεί ποτέ τμήμα της Αυτόκρατορίας. Οί Ρώσοι πριγκίπες αναγνώριζαν τήν οικουμενική και ήθική ύπεροχή του Ρωμαιοϋ Αυτόκράτορα της Ανατολής, όχι όμως και τήν πολιτική του άνωτερότητα⁶.

¹ Βλασίου Ι. Φειδά, «Ρωσική Έκκλησία», *Θρησκευτική και Ήθική Έγκυκλοπαίδεια (Θ.Η.Ε.)* 10, 977.

² Αντωνίου-Αιμιλίου Ταχιάου, *Η ζωή και τό έργο των Κυρίλλου και Μεθοδίου*, Θεσσαλονίκη 2009.

³ Κωνσταντίνου Παπουλίδη, *Διαχρονικές σχέσεις Ελλάδας - Ρωσίας*, Θεσσαλονίκη 2011, σσ. 5-6.

⁴ Βλασίου Ι. Φειδά, «Ρωσική Έκκλησία», *Θ.Η.Ε.* 10, 979.

⁵ Βλαδίμηρος Α΄ Μέγας Πριγκίπης του Κιέβου (980-1015). Μετά τήν ανάληψη της έξουσίας, νυμφεύθηκε τί Βυζαντινή Πριγκίπισσα Άννα, αδερφή του Αυτόκράτορα Βασιλείου Β΄, υπό τον όρο ότι θά βαπτίζονταν μαζί μέ όλόκληρο τον λαό του.

⁶ John J. Yiannias, *Η βυζαντινή παράδοση μετά τήν άλωση της Κωνσταντινούπολης*, Αθήνα

Σύμφωνα με τό Κανονικό Δίκαιο τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας, πού ἰδρύθηκε ἀπό Βυζαντινούς Ἱεραποστόλους, ἔπρεπε νά ὑπαχθεῖ κανονικά στό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, κατ' ἐφαρμογή τοῦ ΚΗ' Κανόνος⁷ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου⁸.

Ἀναφορές στόν τρόπο ὀργάνωσης καί σχέσης της μέ τήν Μητέρα Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάνουν ὁ Νεῖλος Δοξαπατρῆς⁹ καί ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών¹⁰, σύμφωνα μέ τούς ὁποίους, τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο διατηρεῖ τό δικαίωμα νά χειροτονεῖ καί ἀποστέλλει τόν «Μητροπολίτη Κιέβου» στήν Ρωσική Ἐκκλησία.

Ἡ Ρωσική Ἐκκλησία ὀργανώθηκε διοικητικά ὡς μία ἀπό τίς Μητροπόλεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παρέμεινε διοικητικά ἐξαρτημένη ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη γιά αἰῶνες, ἀπό τό 988 μέχρι τό 1448 καί ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης ἐκλεγόταν καί χειροτονοῦνταν ἀπό τόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως¹¹.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς Ρωσικῆς ἐθνικῆς καί θρησκευτικῆς αὐτοσυνειδησίας, περί τά μέσα του 14ου αἰῶνα, θά ὀδηγήσει στήν ἄρνηση τῆς ρωσικῆς πλευρᾶς νά δεχθεῖ Μητροπολίτη χειροτονημένο στήν Κωνσταντινούπολη καί μέ ἀφορμή τήν ὑπογραφή, ἐκ μέρους τῆς Μητρῶς Ἐκκλησίας, τῆς ἔνωσης μέ τήν παπική στήν Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439), ἡ Κωνσταντινούπολη τόσο στήν ρωσική πολιτική ὅσο καί στήν συνειδηση τῶν Ρώσων πιστῶν κατατάσσεται πλέον μεταξύ τῶν αἰρετικῶν-οὐνιτικῶν ἐκκλησιῶν, ἐνῶ ἀρχίζει νά καλλιεργεῖται ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ μόνη Ἐκκλησία πού εἶναι

1994, σσ. 69-77.

⁷ «...τούς τῆς Ποντικῆς, καί τῆς Ἀσιανῆς, καί τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δέ καί τούς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπό τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατά Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας-δηλαδή ἐκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετά τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονοῦντος τούς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθώς τοῖς θεοῖς κανόσι διηγόρευται χειροτονεῖσθαι δέ, καθώς εἴρηται, τούς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρά τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατά τό ἔθος γινομένων, καί ἐπ' αὐτόν ἀναφερομένων», Κανῶν ΚΗ' τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (Χαλκηδόνα 451), στήν ἱστοσελίδα <http://www.valsamon.com/index.php?id=5&subid=66>.

⁸ Βλασίου Ι. Φειδᾶ, «Ρωσική Ἐκκλησία», *Θ.Η.Ε.* 10, 982.

⁹ Ἕλληνας λόγιος του 12ου αἰῶνα. Ἀρχιμανδρίτης τῆς Μεγάλης του Χριστοῦ Ἐκκλησίας, συγγραφέας τοῦ ἔργου *Σύνταγμα περί τῶν πέντε πατριαρχικῶν θρόνων*.

¹⁰ Ἕνας ἀπό τούς πλέον ὀνομαστούς Κανονολόγους τοῦ 12ου αἰῶνα. Συγγραφέας σημαντικῶν ἔργων. Ἐξελέγη Πατριάρχης Ἀντιοχείας τό 1185.

¹¹ Βλασίου Ι. Φειδᾶ, «Ρωσική Ἐκκλησία», *Θ.Η.Ε.* 10, 984.

προορισμένη να διαφυλάξει την Ὀρθόδοξη πίστη εἶναι ἡ Ρωσική¹².

Μετά τὸ θάνατο τοῦ Μητροπολίτη Ρωσίας Φωτίου, τὸ 1431, τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἀπέστειλε νέο Μητροπολίτη. Ὁ Ρῶσος ἡγεμόνας Βασίλειος Βασιλιέβιτς ἐκμεταλλεύτηκε τὴν εὐκαιρία ἀπὸ τὸ κενὸ πού δημιουργήθηκε καί, ἀφοῦ συγκάλεσε στὴν Μόσχα Σύνοδο Ἐπισκόπων, ἐξέλεξε, τὸ 1433, Μητροπολίτη τὸν Ἰωνᾶ¹³, ὁ ὁποῖος μετέβη, στή συνέχεια, στὴν Κωνσταντινούπολη, προκειμένου νὰ λάβει τὴν εὐλογία τοῦ Πατριάρχου καί τὴν ἐπικύρωση τῆς ἐκλογῆς του. Στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁμως, ἐξελέγη Μητροπολίτης Ρωσίας ὁ Ἰσίδωρος¹⁴, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη στὴν Μόσχα τὸ 1434, ἐνῶ ὁ Ἰωνᾶς, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ διαδεχθεῖ ἀργότερα τὸν Ἰσίδωρο, ἐπέστρεψε στὴν Ρωσία.

Ὁ Ἰσίδωρος, παρότι συνάντησε τὴν ψυχρότητα τοῦ ἡγεμόνα Βασιλείου, κατόρθωσε νὰ ἐπιβληθεῖ καί νὰ τὸν πείσει νὰ ἀποστείλει ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας στὴ Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας, ὅπου ὁ Ἰσίδωρος ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως. Μετά τὴν ἐπιστροφή του, κατὰ τὴν πρώτη Θεία Λειτουργία του στὴν Μόσχα, ὁ Ἰσίδωρος χρησιμοποίησε λατινικὸ Σταυρὸ, μνημόνευσε μαζί μὲ τὸν Πατριάρχου καί τὸν Πάπα, ἐνῶ ἐπιχείρησε νὰ ἀναγνώσει, ἀπὸ ἄμβωνος, πράξη ἐνώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας μὲ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης. Ὁ ἡγεμόνας Βασίλειος τὸν καταδίκασε σὲ φυλάκιση καί τὸ 1441 συνεκλήθη Σύνοδος Ἐπισκόπων, ἡ ὁποία καθαίρεσε τὸν Ἰσίδωρο, τὸν τελευταῖο Ἑλληνα Μητροπολίτη Ρωσίας. Τὸ ἐπόμενο βῆμα τῶν Ρώσων ἦταν ἡ ἐκλογή, κατὰ τὸ ἔτος 1448, τοῦ Ἰωνᾶ ὡς Μητροπολίτη Μόσχας ἀπὸ τοπικὴ Σύνοδο Ἐπισκόπων¹⁵.

Ἡ ἐν γένει συμπεριφορὰ τοῦ Ἰσιδώρου ἀπετέλεσε τὴν ἀφορμὴ γιὰ τὴν κατάρρευση τῆς αὐθεντίας τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στὰ μάτια τῶν Ρώσων, τὴν ἀνακίρυξη τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καί τὴν ἐμφάνιση ἔκτοτε τῆς θεωρίας τῆς «Τρίτης Ρώμης»¹⁶. Ἡ ὑπογραφή

¹² Ἰωάννη Χ. Ταρνανίδη, *Θεωρία καὶ πράξη Θεωρία καὶ πράξη στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ Αὐτοκεφάλου τῶν Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν*, Θεσσαλονίκη 2006, σσ. 122-123.

¹³ Ρωσικῆς καταγωγῆς. Τὸ ἔτος 1433 ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Μούραμα καί Ριαζάν. Μητροπολίτης Μόσχας ἀπὸ τὸ 1448 ἕως τὸ 1461, ὁπότε ἐκοιμήθη. Ἡ Ρωσικὴ Σύνοδος τὸν ἀνακίρυξε Ἅγιον τὸ 1547.

¹⁴ Ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Συμμετείχε στὴ Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας καὶ συνυπέγραψε τὸν Τόμο τῆς Ἐνώσεως. Μετά τὴν ἄλωση τοῦ 1453, κατέφυγε στὴν Ρώμη, ὅπου ὁ πάπας Πίος Β΄ τὸν ἀνακίρυξε "Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως". Ἀπεβίωσε στὴν Ρώμη τὸ 1464 καὶ ἐνταφιάσθηκε στὴ Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

¹⁵ Βλασίου Ι. Φειδά, «Ρωσικὴ Ἐκκλησία», *Θ.Η.Ε.* 10, 1011.

¹⁶ Ἀντώνιου Μάρκου, *Ρωσικὴ Ἐθνικὴ καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Ἡγεσία*, στὴν ἱστοσελίδα <http://chur->

ἀπό τόν Ἰσίδωρο τῶν πρακτικῶν τῆς Συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας τραυματίσει τήν θρησκευτική εὐαισθησία τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ καί ἀπομάκρυνε τήν Ρωσία τόσο ἀπό τόν Ἑλληνικό κόσμο, ὅσο καί ἀπό τήν Δύση¹⁷. Ἐπιπλέον, ἡ Σύνοδος ἀποφάσισε, ἐφεξῆς, ὁ Μητροπολίτης Ρωσίας νά ἐκλέγεται ἀπό τοὺς Ρώσους Ἐπισκόπους, ἐνῶ ὁ τίτλος του τροποποιήθηκε ἀπό «*Μητροπολίτης Κιέβου καί πάσης Ρωσίας*» σέ «*Μητροπολίτης Μόσχας καί πάσης Ρωσίας*».

Οἱ κινήσεις αὐτές τῶν Ρώσων μπορεῖ νά προκλήθηκαν ἀπό τίς ἀφορμές πού τοὺς ἔδωσαν οἱ ἀτυχεῖς καί ἄστοχες ἐνέργειες τῆς Κωνσταντινούπολης, ἀλλά εἶναι περισσότερο δηλωτικέες τῆς ἀπόρριψης τῆς ἐξάρτησός τους ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τό ὁποῖο δέν ἀντέδρασε φανερά καί δέχθηκε τό γεγονός ὡς τετελεσμένο, ἀφοῦ οἱ συνθηκῆς πού ἀκολούθησαν ὑπῆρξαν ἰδιαίτερα ἀρνητικέες καί ἀπρόβλεπτες γιά τήν τύχη του, καθῶς τόν Μάιο τοῦ 1453 ἡ Πόλη ἔπεσε στά χέρια τῶν Ὀθωμανῶν καί τό κύρος τοῦ Ὀρθόδοξου Αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος στήριζε καί ἀναδείκνυε τήν ἰσχύ καί τήν Οἰκουμενικότητα τοῦ Πατριάρχου, δέν ὑπῆρχε πιά¹⁸. Παρ' ὄλο δέ πού ἡ νέα, ἡ Ὀθωμανική ἐξουσία, ἀναγνώρισε στό πρόσωπο τοῦ Πατριάρχου καί μέρος τῶν ἐξουσιῶν τῆς πρῶν πολιτικῆς ἀρχῆς τοῦ Βυζαντίου¹⁹, ἡ κατάστασις στήν ὁποία περιῆλθε ὁ Οἰκουμενικός Θρόνος ἐπέτρεπε σέ μία ἐλεύθερη καί ἰσχυρή χώρα, ὅπως ἦταν ἡ Ρωσία, νά ἀναπτύξει ἠγετικές στόν χῶρο τῆς Ὀρθοδοξίας τάσεις. Ἡ ρωσική ἐκδοχή περὶ «Τρίτης Ρώμης» εἶναι πλέον ἐνισχυμένη καί ἀπό ἓνα νέο στοιχεῖο: ἡ πτώσις τῆς Νέας Ρώμης στά χέρια τῶν Τούρκων ἀποτελεῖ τί θεία τιμωρία γιά τήν αἰρετική της στάσις καί τήν ὑπογραφή τῆς ἑνώσεως μέ τήν Παλαιά Ρώμη²⁰. Ὁ γάμος, μάλιστα, τοῦ Ρώσου Τσάρου Ἰβάν Γ' μέ τή Ζωή-Σοφία Παλαιολογίνα, ἀνεψιά τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, τό 1472 καί ἡ καθιέρωσις τοῦ Δικέφαλου ἀετοῦ τοῦ Βυζαντίου, ὡς ἔμβλημα τοῦ Ρωσικοῦ κράτους²¹, τόν ὀδήγησαν στήν πεποιθήσις ὅτι αὐτός εἶναι διάδοχος καί κληρονόμος τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων²².

Τό ἐνδιαφέρον πάντως στήν περίπτωσις αὐτή, κατά τήν ὁποία ἡ Ρωσική

chsynaxarion.blogspot.gr/2011/05/1250-1589.html.

¹⁷ Κωνσταντίνου Παπουλίδου, *Διαχρονικές σχέσεις Ἑλλάδας - Ρωσίας*, ὅ.π., σ. 13.

¹⁸ Ἰωάννη Χ. Ταρνανίδου, *Θεωρία καί πράξις...*, ὅ.π., σ. 123.

¹⁹ Μητροπολίτου Ἀρχαλοχωρίου Ἀνδρέα, *Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Νεώτερα Ἱστορικά*, σ. 21.

²⁰ Ἰωάννη Χ. Ταρνανίδου, *Θεωρία καί πράξις...*, ὅ.π., σ. 128.

²¹ Κωνσταντίνου Παπουλίδου, *Διαχρονικές σχέσεις Ἑλλάδας - Ρωσίας*, ὅ.π., σ. 9-10.

²² Βλασίου Ι. Φειδᾶ, *Ρωσική Ἐκκλησία, Θ.Η.Ε.* 10, 1020.

Ἐκκλησία πραγματοποιεῖ τὰ πρῶτα μὴ νόμιμα βήματα τῆς ἀνεξαρτησίας της, εἶναι ὅτι ἡ ἐν τῇ πράξει ἀνατροπή τῆς παράδοσης δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἀνατρέψει καὶ τὴν ἴδια τὴν παράδοση. Στὴν συνείδηση τόσο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὅσο καὶ τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας τῆς Ρωσίας ὑπῆρχε τὸ κενὸ καὶ ἡ αἴσθησις τῆς ἀντικανονικότητος τῶν διαμειφθέντων κατὰ τὸ ἔτος 1448, μὲ τὴν αὐθαίρετη ἐκλογή τοῦ Ἰωῶ ὡς Μητροπολίτη Μόσχας. Ὑπὸ τὸ καθεστῶς αὐτῆς τῆς πίεσης, τὸ 1452, ὁ ἡγεμόνας Βασίλειος ὑποχρεώθηκε νὰ ἀπευθυνθεῖ στὸν Αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο γιὰ νὰ τοῦ ζητήσει τὴν ἀναγνώριση τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰωῶ. Ἡ Κωνσταντινούπολις, μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς πρὸ τῶν πυλῶν της, ἀναγκάστηκε νὰ ἀναγνωρίσει τὰ τετελεσμένα τῆς ρωσικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνταρσίας καὶ ἡ ἀτελής ἐκείνη, ἀλλὰ πλατιά ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν ρωσικὴ κοινὴ γνώμη μητροπολιτικὴ ἐκλογή, κέρδισε καὶ τὴν νομικὴ τῆς κάλυψη, ἐξασφαλίζοντας ἔτσι τὸ κύρος καὶ τὴν ἀναπότρεπτη συνέχειά της. Ὑπὸ τὴν πίεση τῶν νέων συνθηκῶν ποὺ δημιουργήθηκαν, οἱ σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τῆς Μόσχας παρέμειναν ὁμαλές, χωρὶς βέβαια νὰ ὑπάρξει καὶ κάποιου εἴδους Κανονικὴ ἀναγνώριση τῶν προηγηθέντων. Αὐτὸ σήμαινε ὅτι τὸ «Αὐτοκέφαλό» τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἀτελές καὶ μὴ σύμφωνο πρὸς τὴν καθιερωθεῖσα παράδοση τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία (παράδοση) ἀπαιτοῦσε τὴν συγκατάθεσις τῆς Κωνσταντινούπολης γιὰ κάθε παρόμοια ἐξέλιξη, πολλῶ δέ μᾶλλον καθόσον ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἀποτελοῦσε προῖόν τῆς Βυζαντινῆς Ἱεραποστολῆς καὶ μέχρι τότε διατηροῦσε σχέσεις θυγατρὸς πρὸς μητέρα²³. Ἡ ἐλαττωματικὴ αὐτὴ «Αὐτοκεφαλία» παρέμεινε σὲ ἰσχὺ καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια μέχρι τὴν ἀνακήρυξη τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας σὲ Πατριαρχεῖο.

Τὸ 1459 συνεκλήθη νέα Σύνοδος στὴ Μόσχα, ἡ ὁποία ἀποφάσισε ἡ ἐκλογή τῶν Μητροπολιτῶν Μόσχας νὰ πραγματοποιεῖται ἀπὸ Ρώσους Ἐπισκόπους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως²⁴, ἐνῶ σταδιακὰ ἀποκλείστηκαν οἱ Ἕλληνες Ἱεράρχες ἀπὸ τίς Ἐπισκοπές καὶ τὸ Μητροπολιτικὸ Θρόνο τῆς Μόσχας, καθιστώντας τὴν Ρωσικὴ Ἱεραρχία καθαρὰ ἐθνικὴ ὑπόθεσις. Παράλληλα, ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν στὸν ἐκάστοτε Τσάρο νὰ παρουσιάζεται ὡς ὁ ἀνώτατος ρυθμιστὴς τῶν ἐκκλησιαστικῶν

²³ Ἰωάννη Χ. Ταρνανίδη, *Θεωρία καὶ πράξις...*, ὅ.π., σ σ. 124-125.

²⁴ Βλασίου Ι. Φειδᾶ, «Ρωσικὴ Ἐκκλησία», *Θ.Η.Ε.* 10, 1012.

πραγμάτων που άφοροῦσαν στὴν διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας²⁵.

Τὸ χρονικὸ διάστημα που ἀκολούθησε ἦταν ἐμφανὴς ἡ ἀνασφάλεια τῆς ἡγεσίας τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένει κυρίαρχη, στὰ πλαίσια τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ἰδεολογία γύρω ἀπὸ τὸ θεσμὸ τῆς «Αὐτοκεφαλίας» καὶ τῆς ἐνιαίας ἀρχῆς, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἀπ' ὅπου ἀπορρέει ἡ Κανονικὴ ἐκχώρηση τῆς²⁶.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔτη, παρά τὴν μονομερῶς ἀποφασισθεῖσα ἀνεξαρτητοποίηση ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, ὡς πρὸς τὴν ἐκλογή τοῦ Μητροπολίτου Ρωσίας²⁷, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης δὲν ἔχασε τὴν πνευματικὴ του δύναμη καὶ ἐπιρροή στους ὑποδουλωμένους, μετὰ τὴν Ἄλωση, Ὁρθοδόξους λαούς καὶ τὸ κύρος του ἔναντι τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν παρέμενε ὑψηλό, μὲ συνέπεια ὅταν ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία διεκδίκησε τὴν ἀναγνώριση καὶ προαγωγή τῆς σὲ Πατριαρχεῖο, ὁ θεσμικὸς ρόλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου νὰ εἶναι βασικὸς καὶ ἀπαραίτητος²⁸. Ἀντιστοίχως, ὅταν ὁ τσάρος Ἰβάν ὁ Τρομερὸς θέλησε νὰ ἀναγνωρισθεῖ στὴν Ρωσία αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία, ἀπευθύνθηκε στὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάσαφ, καταδεικνύοντας τὴν ἀνάγκη ἐπικύρωσης τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τίτλου ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο²⁹.

Τὸ 1586, μετέβη στὴν Μόσχα ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακείμ, στὸν ὁποῖο ὁ Τσάρος Θεόδωρος πρότεινε τὴν ἀναβίβαση τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας σὲ Πατριαρχεῖο. Ὁ Ἰωακείμ τοῦ ἀπάντησε ὅτι ἡ ἵδρυση Πατριαρχείου Μόσχας ἀπαιτεῖ τὴ συμφωνία ὄλων τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς³⁰.

Τὸ 1588, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἱερεμίας Β΄, μπροστὰ στὴν ἀπελπιστικὴ ἀνάγκη ὑλικῆς ὑποστήριξης, ταξίδεψε μέχρι τὴν Μόσχα, προκειμένου νὰ ζητήσει τὴ βοήθεια τῶν Ρώσων. Γιά τίς ρωσικὲς Ἀρχές αὐτὴ ἦταν μὴ ἀπρόσμενη εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐξετάσουν τὴν πιθανότητα νὰ διακηρύξουν τὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς «Τρίτης Ρώμης». Πράγματι, πρόσφεραν στὸν Ἱερεμῖα μόνιμη ἐγκατάσταση στὴν Ρωσία, ἡ ὁποία, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, θὰ γινόταν τὸ κέντρο τοῦ Ὁρθόδοξου κόσμου. Ἡ ἀπόρριψη αὐτῆς τῆς προσφορᾶς ἀπὸ τὸν Ἱερεμῖα³¹ ὀδήγησε στὴν εὕρεση μιᾶς ἐναλλακτικῆς λύσης: τὴν ἵδρυση

²⁵ Βλασίου Ι. Φειδᾶ, «Ρωσικὴ Ἐκκλησία», *Θ.Η.Ε.* 10, 1020-1021.

²⁶ Ἰωάννη Χ. Ταρνανίδη, *Θεωρία καὶ πράξη...*, ὅ.π., σσ. 126-127.

²⁷ Βλασίου Ι. Φειδᾶ, «Ρωσικὴ Ἐκκλησία», *Θ.Η.Ε.* 10, 1019.

²⁸ Ἰωάννη Χ. Ταρνανίδη, *Θεωρία καὶ πράξη...*, ὅ.π., σ. 130.

²⁹ Κωνσταντίνου Παπουλίδη, *Διαχρονικὲς σχέσεις Ἑλλάδας - Ρωσίας*, ὅ.π., σ. 14.

³⁰ Βλασίου Ι. Φειδᾶ, «Ρωσικὴ Ἐκκλησία», *Θ.Η.Ε.* 10, σ. 1036.

³¹ Σύμφωνα μὲ ἄλλη ἐκδοχὴ ὁ Ἱερεμῖας μετὰ ἀπὸ μακρὲς συνομιλίες, δέχθηκε τὴν πρόταση,

ένος νέου Πατριαρχείου στην Μόσχα. Ἡ πράξη ὑπογράφηκε ἀπό τόν Ἱερεμία καί ἐπικυρώθηκε ἀργότερα ἀπό Συνόδους τοῦ 1590 καί 1593³², ὅπου ἔλαβαν μέρος καί οἱ ἄλλοι Πατριάρχες. Τό γράμμα αὐτῶν τῶν κεμένων προϋποθέτει σαφῶς τήν παλινόρθωση μιᾶς «πενταρχίας» Πατριαρχῶν, ἡ ὁποία εἶχε μειωθεῖ σέ «τετραρχία», λόγω τῆς ἀποστασίας τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ρώμης. Μαζί μέ τήν Κωνσταντινούπολη, τήν Ἀλεξάνδρεια, τήν Ἀντιόχεια καί τήν Ἱερουσαλήμ, ἡ Μόσχα ἐπρόκειτο νά γίνει μία ἀπό τίς πέντε ἕδρες, πού στή νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχαν ἀναγνωρισθεῖ ὡς οἱ «πέντε αἰσθήσεις» τῆς παγκόσμιας Ὁρθοδοξίας.

Ὁ Ἱερεμίας δέχθηκε, στίς 26 Ἰανουαρίου 1589, νά ἀναγορευτεῖ ὁ Μητροπολίτης Μόσχας Ἰώβ σέ Πατριάρχη³³, μέ τόν τίτλο τοῦ «*Πατριάρχη Μόσχας καί πασῶν τῶν Ρωσιῶν καί τῶν ὑπερβορείων μερῶν*», ὁ ὁποῖος ἔγινε ὁ «πέμπτος Πατριάρχης»³⁴, συναριθμούμενος μέ τούς ἄλλους τέσσερις καί κρατώντας μερίδιο ἀπό τήν ἀξία τους. Ἐμελλε νά ἀναγνωρίσει «*καί κεφαλῆν καί πρῶτον ἔχειν καί νομίζειν τόν ἀποστολικόν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καί οἱ λοιποὶ ἔχουσι Πατριάρχει*». Διακηρύχθηκε ἐπίσης ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολη καί τά ἄλλα Πατριαρχεῖα εἶχαν τίς τάξεις καί τά δικαιώματα ὅπως αὐτά ὀρίζονταν ἀπό Συνόδους³⁵, ἐνῶ τό Πατριαρχεῖο Μόσχας θά καταλάμβανε τήν πέμπτη θέση μετά τό Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων³⁶.

Ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων καταδεικνύει τήν κυρίαρχη ἀπό τότε ἀντίληψη ὅτι ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης, ὡς ἄμεσος κληρονόμος τῶν ὑπολειμμάτων τῆς Βυζαντινῆς ἐξουσίας, παρέμενε στήν συνείδηση καί στά πιστεύω, ὄλων τῶν Ὁρθοδόξων, ἀκόμη καί τῶν φιλόδοξων ἡγετῶν τῆς Ρωσίας, ὁ φυσικός

ἀναγνωρίζοντας, ἔτσι, ἔμπρακτα τό δικαίωμα τῶν Ρώσων νά ἔχουν Πατριάρχη. Οἱ Ρῶσοι, ἀφοῦ πέτυχαν τό σκοπό τους, ἄρχισαν ἔντεχνα νά παρουσιάζουν νέους ὄρους, πού ἔκαναν τήν πρόταση λιγότερο ἔλκυστική, ὑποχρεώνοντας ἔτσι τόν Ἱερεμία νά τήν ἀπορρίψει ὑποδεικνύοντας τήν ἀνάγκη ἐκλογῆς Ρώσου Πατριάρχη.

³² Ἀπό τήν Σύνοδο τοῦ 1590 ἀπουσίαζε ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Πηγάς καί γι' αὐτό, κατ' ἐπιθυμία τῆς Ρωσικῆς Κυβέρνησης, συνεκλήθη ἐκ νέου Σύνοδος τό 1593, μέ τήν συμμετοχή τοῦ Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας, ἡ ὁποία ἐπικύρωσε τήν ἴδρυση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας.

³³ Βλασίου Ι. Φειδᾶ, «Ρωσική Ἐκκλησία», *Θ.Η.Ε.* 10, 1037.

³⁴ Ἡ ἐνθρόνισί του ἔγινε ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἱερεμία Β' στόν Καθεδρικό Ναό Κοιμίσσεως τῆς Θεοτόκου Κρεμλίνου. Ὁ Πατριάρχης Ἰώβ ἐκοιμήθη τό 1607. Ἡ Ρωσική Σύνοδος τόν ἀνακήρυξε Ἅγιο τό 1989, μέ τήν εὐκαιρία τῆς συμπληρώσεως 400 ἐτῶν ἀπό τήν ἀνύψωση τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας σέ Πατριαρχεῖο.

³⁵ John J. Yiannias, *Ἡ βυζαντινὴ παράδοσι...*, ὁ.π.

³⁶ Βλασίου Ι. Φειδᾶ, «Ρωσική Ἐκκλησία», *Θ.Η.Ε.* 10, 1037.

καί νόμιμος φορέας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, ὁ μόνος πού μποροῦσε νά προσδώσει Κανονικότητα καί κύρος στό Πατριαρχικό ἀξίωμα τῆς Μόσχας, τό ὁποῖο ὑποχρεωτικά ἔπρεπε νά ἐκπορευθεῖ ἀπό τόν Οἰκουμενικό Θρόνο. Αὐτό ἐπιβεβαιώνει τήν σταθερή καί ἀδιασάλευτη ἀντίληψη τῶν Ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, καθ' ὅλη τήν διάρκεια τοῦ Μεσαίωνα καί μέχρι σήμερα, ὅτι ἡ πρωτοβουλία γιά τήν ἀνύψωση μιᾶς Ἐκκλησίας σέ Πατριαρχεῖο καί, συνακόλουθα, ἡ ἀναγνώριση μιᾶς Ἐκκλησίας ὡς «Αὐτοκεφάλου», ἀνῆκε, καί ὅσο ἰσχύει αὐτή ἡ παράδοση θά ἀνήκει, στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως³⁷.

³⁷ Ἰωάννη Χ. Ταρνανίδη, *Θεωρία καί πράξη...*, ὅ.π., σσ. 132-133.